

stan koliko je mogao i da ne ulazi u polemiku o ispravnosti postupaka visokih crkvenih vlasti.

Autor u preostala četiri poglavlja govori o situaciji u Šapcu za vreme Drugog svetskog rata. Beleške prote Babovića postale su u to vreme mnogo opširnije i učestalije nego u međuratnom periodu; neretko ih je vodio iz dana u dan. Svestan da je svedok važnih istorijskih zbivanja, koja su i na njega morala ostaviti snažan utisak, pokušao je da pribeliži sve ono što mu se činilo važnim, ne samo na lokalnom već i na državnom i svetskom nivou. U njegovim zapisima nalazimo podatke vezane za napad Nemačke na Jugoslaviju (1941), obrazovanje vlade Milana Nedića (1941), konačno „rešenje“ jevrejskog pitanja (1942), kapitulaciju Italije (1943), iskrcavanje saveznika u Normandiji (1944), oslobođenje Beograda i Šapca (1944). Ipak, čitaocima su najdragocenije i najupečatljivije informacije koje se odnose na Šabac. One predstavljaju važno svedočanstvo o životu u gradu u vreme ratnih godina: o streljanjima građana, progonima Jevreja i svakodnevnim aktivnostima pod okupacijom. Govoreći o ekonomskim uslovima u gradu, na primer, autor piše i o cenama na šabačkoj pijaci i to za svaku godinu. Na osnovu njih možemo pratiti taj segment ekonomske istorije grada. Iz perspektive „običnog“ građanina time pruža važno svedočanstvo o ratnoj svakodnevnici u jednom provincijskom gradu i na taj način doprinosi i boljem razumevanju života pod okupacijom.

Letopis Šapca 1933–1944 Grigorija Babovića je ozbiljan i vredan istorijski izvor, koji produbljuje saznanja o jednom periodu srpske i jugoslovenske istorije. Iako bi možda bilo bolje i potpunije da je objavljen Letopis u celini, ipak je priređivanje dela od 1933. do 1944. godine opravdano činjenicom da prota Babović u njemu piše o događajima kojima je sam bio očevidac i savremenik, što ga dodatno preporučuje ne samo naučnoj već i široj čitalačkoj publici.

Ena Mirković

Bogdan Trifunović, *ŽIVOT POD OKUPACIJOM. ČAČANSKI OKRUG 1915–1918*, Međupštinski istorijski arhiv Čačak, Gradska biblioteka „Vladislav Petković Dis“, Čačak 2010, str. 203

Studija Bogdana Trifunovića *Život pod okupacijom: čačanski okrug 1915–1918*. po

mno čemu je nova. Pre svega, nastala je nadgradnjom jednog od prvih završnih radova na master studijama na Odeljenju za istoriju Filozofskog fakulteta u Beogradu. Pod mentorstvom profesora Milana Ristovića, završni rad je prerastao u monografsku studiju od preko 200 strana, koja i formom i sadržinom brani najviši naučni standard. Studija predstavlja značajan naučni doprinos boljem razumevanju prošlosti Srbije u teškom i složenom vremenu Prvog svetskog rata. Velika vrлина studije leži u preciznosti sa kojom je autor odabrao i locirao temu. Hronološki, studija obuhvata period od kraja 1915. do kraja 1918. godine. Prostorno je ograničena na čačanski okrug, a predmetno fokusirana na iskustvo okupacije. Ovo jasno određenje pomoglo je autoru da dobro zahvati istraživački problem i smesti ga u širi kontekst Prvog svetskog rata, ne gubeći pri tom iz vida specifičnosti karakteristične za prostor njegovog interesovanja. Pomoglo mu je takode da na najbolji način iskoristi postojeću oskudnu literaturu koja se bavi prilikama u okupiranoj Srbiji, a koju je konsultovao praktično u celini. Koristeći dosadašnji naučni doprinos ovoj tematici za identifikaciju problema, autor se u njegovom rešavanju okrenuo primarnoj građi. Oslanjajući se na arhivske fondove, novinsku građu, sećanja učesnika događaja, pa i fotografije i vizuelne izvore, uspeo je da pregleda impresivnu količinu dokumentacije relevantne za njegovu temu.

Jasno određenje teme se takode ogleda i u dobroj kompoziciji knjige. U uvodnom delu, autor upoznaje čitaoca sa okolnostima koje su dovele do okupacije Čačka, spuštajući istraživačku sondu sa razina svetske politike na nivo lokalne zajednice. Dajući pregled vojnih operacija sa kraja oktobra i početkom novembra 1915, koje su okončane povlačenjem srpske i ulaskom austro-nemačke vojske u čačanski okrug, autor nije propustio da iskustvo prelaska uprave nad gradom 1. novembra 1915. bogato dokumentuje iskazima očevidaca. U uvodu prati i institucionalizaciju okupacije kroz formiranje Vojnog generalnog guvermana 1. januara 1916, i njegovo proširenje 11. februara 1916, kojim je zahvaćen i čačanski okrug. Zatim autor analizira administrativnu organizaciju okupacione uprave, čije se sedište nalazilo u Beogradu, a koja je pokrivala čitavu Srbiju. Predmet posebnog autorovog interesovanja u poglavlju „Okupacioni sistem na području čačanskog okruga“ bilo je kapilarno prostiranje okupacione uprave,

i nastojanja da se izgradi funkcionalni sistem koji bi obezbedio ostvarenje ciljeva okupacije – pacifikaciju ovog prostora i njegovu ekonomsku eksploataciju. Okružnim komandama Guvernmana, između ostalih i čačanskoj, data su velika upravna i sudska ovlašćenja, sa ciljem umirenja teritorije. Dalje širenje ovog sistema, njegovu podelu na vojnu i civilnu komponentu i grananje na sreske komande i opštine autor prati pružajući preglednu sliku prostriranja komande okruga nad srezovima (Čačak, Kraljevo, Guča, Ivanjica, Ušće, Raška), i na seoske opštine koje su se u ovim srezovima nalazile. Analizirajući represivni mehanizam okupacionih vlasti na lokalnu, autor ističe promenu imena ulica, policijski čas, konfiskacije, internacije, uzimanje talaca i pogubljenja kao osnovna sredstva na represivnoj skali kojom se uspostavljala kontrola. Pokušaj takve „normalizacije“ života nije urodio plodom i izazivao je porast otpora stanovništva, koji je autor ispratio sve do kraja rata i kulminacije tokom oktobra 1918, propraćene obaranjem voza okupacionih trupa, odlaskom okupatora iz okruga 25. oktobra i uspostavljanjem srpske vlasti dva dana docnije.

Budući da je u prvom poglavlju pružio strukturnu analizu okupacije u Okrugu čačanskom, i njenu promenu kroz vreme, autor se u drugom poglavlju („Privreda pod okupacijom“) posvetio do sada istinski zanemarenom aspektu – istraživanju doživljaja okupacije od strane lokalnog stanovništva. Sa pravom zaključujući da je „velika istorija progutala malog čoveka“, autor zapaža da je lokalna istorija tokom Prvog svetskog rata u istoriografiji nedovoljno, pa i neadekvatno istražena. Iskustvo okupacije, koje je osnovna tema njegovog rada, posebno je neadekvatno tematizovano, budući da je dotičano na marginama studija o vojnim i spoljnopoličkim aspektima rata. Stoga je on u izvorima potražio informacije o ekonomiji i svakodnevnom životu tokom okupacije, radu privrednih subjekata, konfiskacijama, trgovini na crno i proizvodnji usmerenoj ka preživljavanju jednog lošeg vremena. Koliko je to vreme zaista bilo loše svedoči treće poglavlje studije, „Posledice okupacije i privatni život stanovništva“, u kojem se analiziraju demografske posledice okupacije okruga Čačka i proučava mortalitet u ovom periodu. Autor zaključuje da su glad i bolesti uzeli velik broj žrtava. Na osnovu austrougarskih i srpskih statistika proizilazi da je Čačak izgubio možda čak i 20% stanovnika. Ogroman problem nabavke hrane i obezbeđiva-

nja elementarne zdravstvene zaštite činio je sastavni deo tmurne okupacijske svakodnevice. Ova svakodnevice sa u radu ilustruje adekvatnim fotografijama, koje prikazuje svakidašnji život pod okupacijom u nekim njegovim krajnostima.

Knjiga Bogdana Trifunovića je utoliko važnija što je lokalna istorija od posebnog značaja za srpsku historiografiju. Ova velika i važna oblast ostala je dugo zanemarivana ili joj je pristupano na specifičan način. Sa jedne strane, historiografija je bila posvećena istraživanju velikih političkih događaja i društvenih procesa na nacionalnom nivou, i retko je zahvatala nivo običnog čoveka i njegovog doživljaja te burne prošlosti. Sa druge strane, istorija srpskih gradova i okruga ostajala je predmet interesovanja ne uvek dovoljno upućenih entuzijasta, ili je korišćena kao materijal za izgradnju herojskih mitova stvaranjem jubilarnih monografija. Nova generacija radova, kojoj pripada i ova studija, popunjava takve istoriografske praznine temeljnim istraživačkim zahvatom zasnovanim na obimnoj izvornoj građi i analitičkoj interpretaciji.

Vladimir Petrović

Ljubinka Škodrić, MINISTARSTVO PROSVETE I VERA U SRBIJI 1941–1944. SUDBINA INSTITUCIJE POD OKUPACIJOM, Beograd, Arhiv Srbije, 2009, str. 443

Ministarstvo prosvete ima izuzetno značajnu ulogu u svakoj državi i društvu kao ustanova koja rukovodi sistemom vaspitanja i obrazovanja i u kojoj se kreira državna prosvetna politika. Ta uloga postaje specifična u periodima rata i okupacije, kada se vaspitni ciljevi i ideali nužno menjaju i prilagođavaju ciljevima, politici i ideologiji okupatora. Takav je bio slučaj sa Ministarstvom prosvete i vera u Srbiji od 1941. do 1944. godine, institucijom čiju je sudbinu pod okupacijom u svojoj knjizi detaljno prikazala istoričarka mr Ljubinka Škodrić, viši arhivista u Arhivu Srbije. Knjiga predstavlja delimično izmenjenu i dopunjenu verziju magistarskog rada odbranjenog na Katedri za istoriju Jugoslavije Filozofskog fakulteta u Beogradu.

Na početku knjige u sažetom *Predgovoru* (9–19), autorka navodi da je u dosadašnjim istoriografskim radovima pitanje kolaboracije i posebno kulturne i prosvetne politike u Srbiji